

אמאוס כמשל.

חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי... הוא היה מונה שבחן: רבי אלעזר בן הרקנוס, בור סוד שאינו מאבד טפה. רבי יהושע בן חנניה, אשרי יולדתו. רבי יוסי הכהן, חסיד. רבי שמעון בן נתנאל, ירא חטא. ורבי אלעזר בן ערך, מעין המתנבר. הוא היה אומר: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים... ורבי אלעזר בן ערך בכף שניה, מכריע את כלם:

ומובא סיפור במדרש קהלת רבה פרשה ז (ובשינויים קלים בילקוט שמעוני קהלת תתעג):

חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי. כל זמן שהיה קיים היו יושבין לפניו. כשנפטר, הלכו ליבנה והלך ר' אלעזר בן ערך אצל אשתו לאמאוס מקום מים יפים ונוה יפה. המתין להם שיבוא אצלו ולא באו. כיון שלא באו ביקש לילך אצלם ולא הניחתו אשתו. אמרה: מי צריך למי? אמר לה: הן צריכין לי. אמרה לו הפת והעכברים מי דרכו לילך אצל מי, העכברים אצל הפת או הפת אצל העכברים? שמע לה ישב לו עד ששכח תלמודו. מאחר זמן באו אצלו שאלו אותו "פת חטין או פת שעורים מיסב אוכלה בלפתן?" ולא ידע להשיבן.

מקור השאלה המוזרה במשנה במסכת נגעים יג ט

מי שנכנס לבית המנע וכליו על כתפו וסנדליו וטבעותיו בידי, הוא והן טמאין מיד. היה לבוש בכליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו בידי, הוא טמא מיד, והן טהורין עד שישקה כדי אכילת פרס. פת חטין ולא פת שעורים, מיסב ואוכלן בלפתן.

חכמים מבקרים את ר' אלעזר והשאלה שהם שואלים אותו רומזת למה שהם חושבים. המשנה מדברת על אדם שנכנס לבית טמא, וכדי להדגים כמה זמן הוא צריך לשהות בבית כדי להיטמא

המשנה נותנת שעור זמן שלוקח לאדם לאכול פת מחיטה כשהוא מיסב ואוכל אותה במטבל. זו כמובן דרך אכילה של עשירים, פת חיטה היא פת משובחת והסבה היא דרך אכילה של עשירים.

חכמים משתמשים בשאלתם בדיוק במשל הפת שהשתמשה בו אשתו. הם אכן מסכימים שהוא עבורם הפת כפי שהיא אמרה, אלא שהם רומזים שהם מרגישים שהם נכנסו לבית טמא. וכי הם לא רוצים לשהות שם כדי שהם לא ייטמאו גם כן. אפילו אם הפת שהם יכולים לאכול שם היא פת משובחת. הם כבר לא בטוחים אפילו אם הפת הזאת משובחת או לא.

גרסה אחרת מצויה במדרש אבות דרבי נתן נו"א פרק יד -

כשיצאו מלפניו (הכוונה לר' יוחנן בן זכאי), הוא (ר' אלעזר) אמר: אלך לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים, והם אמרו: נלך ליבנה למקום שתלמידים חכמים מרובים אוהבים את התורה. הוא שהלך לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים נתמעט שמו בתורה. הם שהלכו ליבנה למקום שתלמידים חכמים מרובים ואוהבים את התורה נתגדל שמם בתורה.

נוסחה שלישית של הסיפור, מובאת בתלמוד הבבלי, מסכת שבת דף קמז: (מתורגם לעברית) -

רבי אלעזר בן ערך נקלע לשם. נמשך אחריהם ונעקר תלמודו. כאשר חזר, בא לקרוא בספר. רצה לקרוא "החודש הזה לכם" אמר "החרש היה לבם". ביקשו חכמים רחמים עליו וחזר תלמודו. וזהו ששנינו: רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריך שחברריך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תישען.

התלמוד מקצין את הסיפור, ומתאר מצב שרבי אלעזר נמשך אחרי הגויים בעיר ההלניסטית וכשחזר לבית המדרש לא הצליח לקרא פסוק פשוט בתורה. הוא קורא בטעות שנובעת מהדמיון בין האותיות ד / ר והאותיות כ / ב אך הטעות שיוצאת לו מצמררת. ליבו חרש.

הגמרא מסיימת את הסיפור בציטוט ממסכות אבות ד יד :

רבי נהוראי אומר: הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריך, שחברריך יקיימו בידך, ואל בינתך אל תישען.

ואולי רבי נהוראי הוא שם נוסף לר' אלעזר בן ערך עצמו ודבריו נאמרים מתוך נסיונו האישי המר - תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמז: -

קראוהו לר' אלעזר בן ערך ר' נהוראי יען שהיה מנהיר עיני חכמים בהלכה.

רבי אלעזר בן ערך בחר בחיי נוחות בעיר הרומית אמאוס, על פני חיים בעיר העברית העלובה יבנה. חבריו בחרו לגלות ליבנה כי היה בה תורה.

רבי אלעזר לא מרגיש שהוא זקוק לחברתם של חבריו. "הם צריכים לי". הוא התלמיד המבריק של רבן יוחנן בן זכאי. הוא בצד אחד של המאזניים וכל שאר החכמים בצד שני והוא מכריע את כולם. יש לו הרבה מה לתת לחברים. אין לו מה לקבל מהם. הוא מחכה שהם יבואו אליו. לא בכבוד שלו להגיע אל החברים. אבל הוא יכול להמשיך לחכות.

אבל בפועל מה שקורה זה שהוא שוכח את תלמודו. כשהם כבר באים הוא לא מצליח לענות להם על שאלה פשוטה ממסכת נגעים. מי שנמצא לבד שוכח את תלמודו. ליבו חרש. הוא לא פתוח להקשיב ולשמוע אחרים. שקוע כולו בעצמו.

אמאוס היא משל למי שיכול לתרום הרבה לחברים אבל לא טורח, ולא נאה לו. דואג לעצמו ולנוחות שלו ומחכה שהחברים יבואו וירדפו אחריו. "אל תאמר שהיא תבוא אחריו" כי בעצם החכמה לא מתקיימת לבד. רק "חבריו יקיימו בידך". החכמה מתקיימת באמצעות השיחה, הויכוח והחידוד בין חברים. התורה לא מיועדת לאנשים אנוכיים. מי ששומר את חכמתו לעצמו, תורתו מתמעטת וסופו שהוא שוכח את תלמודו.

בספר משלי (פרק ג') מובא הפסוק "בְּטַח אֶל ה' בְּכָל לְבָבְךָ וְאַל בִּינְתָךְ אֶל תִּשְׁעֶן" רבי נהוראי (שהוא רבי אלעזר?) לוקח את הפסוק הזה שמשמעותו המקורית היא שאדם צריך לבטוח באלהים ולא לסמוך על חכמתו האישית, ונותן לו פירוש חדש לגמרי. לא מומלץ לאדם לסמוך על חכמתו לבד. חכמתו של אדם מתקיימת רק בדו שיח ודיאלוג עם חברים.